

Nr 35

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående tillhörigheten till de s. k. nationella församlingarna.

Första lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 159 i första kammaren av herr *Hedblom m. fl.* och nr 192 i andra kammaren av herr *Björkman m. fl.* I motionerna, vilka är likalydande, hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning om reglerna för tillhörighet till de nationella församlingarna.

Beträffande de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till motion I: 159.

Gällande bestämmelser m. m.

För närvarande finnes inom riket sex till svenska kyrkan hörande icke-territoriella kyrkoförsamlingar, nämligen dels hovförsamlingen i Stockholm, dels två militära församlingar: Karlskrona amiralitetsförsamling och Skeppsholms församling i Stockholm, dels tre nationella församlingar: finska och tyska församlingarna i Stockholm samt tyska församlingen i Göteborg. Hovförsamlingen och Skeppsholms församling lyder under ett särskilt konsistorium, medan de övriga icke-territoriella församlingarna står under inseende av vederbörande domkapitel. Den tyska församlingen i Göteborg är i kyrkogemenskap med Kristine territoriella församling och i viss ekonomisk gemenskap i övrigt med stadens kyrkliga samfällighet. Övriga församlingar handhar ensamma sina kyrkokommunala angelägenheter.

I förordningen den 30 september 1910 (nr 103) angående behörighet att kyrkobokföras i icke-territoriell församling av svenska kyrkan har meddelats detaljerade bestämmelser beträffande vilka personer som skall kyrkobokföras i hovförsamlingen och i de militära församlingarna. Beträffande de nationella församlingarna finns däremot i förordningen icke några motsvarande detaljbestämmelser utan endast ett hänvisningsstadgande av innehåll, att i nämnda församlingar skall kyrkobokföras de, som enligt vad därom är särskilt föreskrivet är medlemmar av dessa församlingar.

De i sistnämnda hänseende gällande bestämmelserna är meddelade: för finska församlingen i Stockholm i n å d i g t b r e v till överståthållar-

ämbetet den 21 december 1840, för tyska församlingen i Stockholm i nådigt brev till överståthållarämbetet den 1 mars 1841 och för tyska församlingen i Göteborg i nådigt brev till länsstyrelsen därstädes den 5 maj 1882.

Enligt ifrågavarande bestämmelser skall till *finska församlingen i Stockholm* höra i Stockholm bosatta:

- a) i Finland eller annorstädes av finska föräldrar födda personer,
- b) män av finsk börd och deras hustrur, även om dessa härstammar från annan nation än den finska,
- c) barn efter nämnda föräldrar, så länge de tillhör föräldrarnas hus, och även därefter, om de det åstundar, samt
- d) styv- och fosterbarn, utan avseende å härkomst, så länge de är medlemmar av familjer tillhörande finska församlingen.

Dessa bestämmelser har tidigare så tolkats, att varje inom Finland född person, oberoende av trosbekännelse och medborgarskap, vid inflyttning till Stockholm — från Finland eller annan ort — kyrkoskrivits i finska församlingen, dock ej i Finland födda rikssvenskar, som bibehållit sitt svenska medborgarskap. Intill senare tid har alla personer, födda inom Norrbottens finsktalande församlingar, vid inflyttning till huvudstaden kyrkoskrivits i finska församlingen. Detta anses ha skett dels på grund av det i 1840 års bestämmelser förekommande uttrycket »annorstädes av finska föräldrar födda personer», dels ock på grund av att de tillhört ett inom Sverige befintligt finskt språkområde och ansetts böra tillhöra den församling, i vars kyrka de kunnat få tillfälle att deltaga även i finsk gudstjänst. Numera inskrives dock inga svenskfödda personer, som inflyttar till Stockholm från finsktalande församlingar i Norrbotten, i den finska församlingen i huvudstaden, därest de icke själva önskar det. Bestämmelsen att barn till föräldrar, som är kyrkoskrivna i finska församlingen, får kvarstå i denna, om de själva det åstundar, har tolkats så, att icke blott barn i första led födda i finska församlingen, utan också barn i följande led fått tillhöra sina föräldrars församling, så länge de själva önskar det. Personer, som själva varit födda i finska församlingen eller vilkas föräldrar tillhört denna församling, har sålunda vid återinflyttning till Stockholm blivit kyrkoskrivna i finska församlingen, om de själva önskat det. Denna tolkning av uttrycket »barn efter nämnda föräldrar» synes ha tillämpats redan från början.

Enligt gällande bestämmelser skall till de *tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg* höra i respektive städer bosatta:

- 1) i Tyskland eller annorstädes av tyska föräldrar födda personer av den evangelisk-lutherska trosbekännelsen,
- 2) män av tysk börd och deras hustrur, även om dessa härstammar från annan nation än den tyska, samt

3) barn efter nämnda föräldrar, så länge de tillhör föräldrarnas hus, och även därefter, om de det åstundar.

Sistnämnda bestämmelser har tolkats så, att med »i Tyskland eller annorstädes av tyska föräldrar födda personer» avses sådana, som använder tyska språket såsom modersmål, sålunda även österrikiska, tjeckoslovakiska och polska undersåtar m. fl., vilka tillhört den tysktalande befolkningen i respektive länder och tillika bekänner den evangeliska läran. Även personer tillhörande den tyska befolkningen i de förutvarande randstaterna vid Östersjön har ansetts vara inskrivningsskyldiga i tyska församlingen. Bestämmelsen, att barn efter nämnda föräldrar må tillhöra tyska församlingen om de det åstundar, har sedan gammalt tolkats så, att den omfattat icke endast barn i första led utan också barn i följande led, och avser sålunda, att församlingsmedlemmarnas efterkommande allt framgent får tillhöra tyska församlingen, om de så önskar.

Det må erinras, att grunden för anslutning till de tre nationella församlingarna icke utgöres av viss fortfarande eller förutvarande statstillhörighet utan av ett därifrån skilt nationalitetsbegrepp. I den finska församlingen skall kyrkobokföras även främmande trosbekännare men i de tyska endast sådana främmande trosbekännare, som är hustrur och i föräldrahemmet varande barn till församlingsmedlemmar. Andra främmande trosbekännare av tysk nationalitet skall alltså kyrkobokföras i vederbörlig territoriell församling.

I *kungörelse den 30 juni 1953* (nr 524) angående upphävande av skyldigheten för svensk medborgare att tillhöra nationell kyrkoförsamling m. m. har meddelats ytterligare bestämmelser avsende finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg. Enligt kungörelsen gäller bland annat, att svensk medborgare icke längre är skyldig tillhöra någon av nämnda församlingar.

Historisk översikt över de nationella församlingarnas tillkomst och utveckling m. m.

Finska församlingen i Stockholm. Den äldsta av de nationella församlingarna i Sverige är den finska i Stockholm. Församlingsbildningen torde kunna förläggas till omkring år 1561. I över 150 års tid höll församlingen sina gudstjänster i olika kyrkor i Stockholm, och under viss tid fick församlingen gemensamt med den tyska begagna S:ta Gertruds kapell, nuvarande tyska kyrkan. Denna uppläts emellertid år 1607 till tyska församlingen ensam. År 1725 beslöt församlingen att, med Kungl. Maj:ts medgivande, till kyrka inköpa det s. k. lilla bollhuset vid Slottsbacken. Till täckande av kostnaderna för fastighetsköpet samt iordningställandet av kyrkan erhöll församlingen ekonomiskt stöd av kronan. Kungl. Maj:t tillförsäkrade år 1725, efter riksdagens hörande, församlingen »en beständig och okvald och rolig possession av deras upprättade nya kyrka samt därtill hörande hus och plats». Sedan Sverige genom 1809 års fredstraktat med

Ryssland förlorat Finland, uppkom fråga om församlingens fortsatta bestånd. Kungl. Maj:t förklarade emellertid år 1811, att den finska kyrkan skulle bibehållas och hit ankommande finnar allt framgent åtnjuta rättighet att anses som medlemmar av denna församling. Nu gällande bestämmelser om medlemskap i finska församlingen är, såsom förut framhållits, av år 1840.

Tyska församlingen i Stockholm. Även den tyska församlingen i Stockholm bildades under 1500-talet. Johan III upplät år 1571 plats till kyrkobyggnad åt församlingen, men något kyrkobygge kom aldrig till stånd. I stället fick tyska församlingen år 1607 ensam rätt att njuta och behålla S:ta Gertruds kapell. Gustav II Adolf utfärdade år 1612 privilegier för tyska församlingen i vilka bekräftades, att församlingen skulle äga rätt att njuta och behålla denna kyrka för sig och sina efterkommande till tyska församlingens bästa i evig tid. I kyrkan skulle predikan hållas på tyska språket. Församlingen skulle själv äga rätt välja sina präster, men valet skulle stadfästas av Kungl. Maj:t. På därom av församlingen gjorda framställningar bekräftades dess privilegier vid varje tronskifte intill år 1844, då Kungl. Maj:t förklarade, att ingen ytterligare bekräftelse därpå erfordrades. År 1841 utfärdades de ännu gällande bestämmelserna om medlemskap av tyska församlingen.

Tyska församlingen i Göteborg. Denna församling grundades i mitten av 1600-talet. Drottning Kristina utfärdade år 1649 privilegiebrev för församlingen, i vilket förklarades att tyskarna i Göteborg skulle äga rätt att uppbygga och inrätta en kyrka, i vilken de finge förrätta sin gudstjänst på eget modersmål. Församlingen tillförsäkrades rätt att för sig och sina efterkommande i evig tid njuta och okvalt behålla denna kyrka. Församlingen skulle själv äga utse präst, men valet skulle bekräftas av Kungl. Maj:t. Till bestridande av kostnaderna för kyrkobygge åtnjöt församlingen i stor omfattning bidrag av statsmedel.

Det tyska elementet i församlingen blev under 1700-talet allt ringare och kom i mindretal i förhållande till det svenska. På grund av denna utveckling uppkom önskan, att gudstjänst skulle hållas på svenska språket. I anledning härav beslöt Kungl. Maj:t år 1773, att en svensk och en tysk präst skulle tillsättas i församlingen, vilken därigenom kom att bestå av en svensk och en tysk avdelning. Liksom tyska församlingen i Stockholm begärde och erhöll församlingen vid varje tronskifte bekräftelse på sina privilegier. Åren 1844 och 1860 uttalade emellertid Kungl. Maj:t, att församlingens privilegier icke behövde någon bekräftelse.

Genom nådigt beslut den 5 maj 1882 indelades Göteborg i sex territoriella församlingar; en av dem var Kristine församling. Dessa församlingar skulle enligt förordningen den 5 maj 1882 (nr 20) angående kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg i ekonomiskt hänseende utgöra en enhet. Den tyska icke-territoriella församlingen bibehölls och i nämnda nådiga beslut meddelades även nya anslutningsbestämmelser för församlingen, vilka bestämmelser alltfört gäller.

Beträffande församlingsanslutningen och dess grunder har *kammarrådet E. H. Schalling* i ett den 30 september 1947 avgivet betänkande med utredning angående organisationen av den finska församling-

en i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m. (SOU 1947: 56) anført bland annat följande:

Uppkomsten av de finska och tyska församlingarna betingades av förekomsten i rikets viktigaste städer av betydande befolkningselement med annat språk än det svenska men med samma religion som landets egen, uppfattningen att deltagande i gudstjänsten och religionsundervisningens olika former var en medborgerlig plikt samt svårigheten eller omöjligheten för nämnda befolkning att tillgodogöra sig den gudstjänst och den undervisning, som förrättades på svenskt språk. Den enda tänkbara lösningen av de problem, som sammanhängde härmed, var bildandet av en särskild församling kring en finskspråkig resp. tyskspråkig präst. Det räknades till överhetens naturliga skyldigheter att sörja för en sådan församlingsbildning, att ställa erforderlig gudstjänstlokal till menighetens förfogande och att i fall av behov giva denna ekonomiskt understöd, det senare i allmänhet en tvingande nödvändighet, då bidrag från menigheten så gott som helt måste bygga på frivillighet. Anslutningen var mindre ett tvång än en förmån, men den utgjorde förutsättning för medlemmarnas tillfredsställande fullgörande av de medborgerliga skyldigheterna i religiöst hänseende.

Gemensamt för envar av de nu existerande s. k. nationella församlingarna är att de tillkommit så att säga såsom parallellförsamling till en i samma stad existerande svensk församling. Så till vida var från början alla församlingarna i stockholm personella, att de inom ett gemensamt territorium, området för den stad inom vilken de bildats, var och en innefattade en nationell menighet, den svenska (Storkyrko- eller stadsförsamlingen), den finska och den tyska. När i slutet av 1500-talet Klara församling utbröts från den dåvarande svenska stadsförsamlingen, blev de svenska församlingarna i huvudstaden territoriella, d. v. s. fick anslutning och verksamhet begränsad till vissa bestämda delar av stadsområdet. I Göteborg dröjde detta till år 1883.

Kvarblivandet inom dessa s. k. nationella församlingar i flera generationer av helt försvenskade ättlingar till de ursprungliga finska och tyska medlemmarna var en företeelse, som man väl knappast räknat med vid den ursprungliga församlingsbildningen men som i praxis blivit vederbörligen sanktionerad. Man fick, såsom tydligast framstår i Göteborg, en dubbelorganisation till den ordinarie församlingsindelningen. Sedan 1600- och 1700-talens frikostighet från statens och enskildas sida gent emot de nationella församlingarna upphört, blev det för dessa ett viktigt ekonomiskt intresse att bibehålla sina svenskspråkiga medlemmar. Fixeringen av anslutningsreglerna i Stockholm genom 1840 och 1841 års beslut åsyftade uppenbarligen icke heller något ingrepp i församlingarnas ekonomi utan en ur prästerlig administrationssynpunkt nödvändig reglering av praktiska olägenheter av rådande anslutningspraxis. Varje anledning saknas att antaga, det man avsett att upphäva rätten till frivillig anslutning för senare generationer, som lämnat föräldrahemmet, vilken rätt av ålder tillämpats och för finska församlingens del uttryckligen erkänts av Kungl. Maj:t (genom 1827 års reglemente för Sabbatsbergs fattigvårdsinrättning). 1840 och 1841 års brev för Stockholm och 1882 års för Göteborg nämner visserligen blott den andra generationen såsom berättigad att kvarstå, men detta torde sammanhänga med syftet att klarlägga, det tvångsanslutningen upphörde, när barn

lämnade föräldrahemmet, och att medlemskapet därefter berodde på fri vilja. I Göteborg ingick bland de av den tyska församlingen uppställda förutsättningar för accepterandet av 1883 års ombildning, att Stockholmsreglerna för anslutningen skulle vinna tillämpning för den minskade församlingens del.

Redan vid 1700-talets mitt hade språkgemenskapen upphört att vara grund för anslutningen till de finska och tyska församlingarna; finska församlingen var sedan 1741 officiellt tvåspråkig, och i den tyska ansågs på 1760-talet kunskapen i svenska språket vara allmän. Man torde kunna säga, att genom 1840—41 års bestämmelser det dåvarande rättsläget kodifierades på härstammingsprincipens grund med den åtskillnaden mellan äldre och yngre generationer, att de som icke var »infödda svenska män» (medborgare) var förpliktade att tillhöra finsk respektive tysk församling, samt att senare »infödda» generationer ägde rätt att kvarstå i församlingen, om de det önskade, men också frihet att övergå till vederbörande territoriella församling. Stadsconsistoriets i Stockholm år 1830 framförda uppfattning om språkfrågans avgörande betydelse för tvångsanslutningen delades alltså icke av Kungl. Maj:t som fastmera fäste huvudvikten vid huruvida vederbörande var att statsrättsligt anse såsom infödda svenskar eller icke.

Motionerna

Motionärerna anför, att de nationella kyrkoförsamlingarnas fortvaro såsom kyrkokommunala enheter med skyldighet för utländska medborgare att kyrkobokföras i desamma medför olägenheter av såväl personlig som administrativ art. De regler, som bestämmer tillhörigheten till de nationella kyrkoförsamlingarna, är föråldrade. De bryter eljest gällande bestämmelser om kyrkobokföring i territoriell församling. En tvångsanslutning av detta slag kan uppfattas som otillbörligt ingrepp i den personliga friheten, vilket inte synes stå i överensstämmelse med den religionsfrihet, som lagstiftningen avser att garantera var och en, som har hemvist inom riket.

Tidigare riksdagsbehandling m. m.

I en inom riksdagens första kammare år 1945 väckt *motion* (nr 40) hemställde herr *Sjödahl*, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om vidtagande av åtgärder, varigenom den *tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg samt församlingar av motsvarande art avskaffades*.

Sedan motionen remitterats till första kammarens första tillfälliga utskott, inhämtade utskottet yttranden från domkapitlen i Stockholm och Göteborg samt från kammarkollegiet. Av domkapitlen infordrades utlåtanden från kyrkoråden i vederbörande nationella församlingar.

Första kammarens första tillfälliga utskott anförde i utlåtande (nr 9) över motionen bl. a., att gällande bestämmelser om anslutning till de finska och

tyska församlingarna innebure, att även svenska medborgare tvångsvis anslötes till församlingar med främmande nationsbeteckning. Trots deras främmande nationsbeteckningar vore ifrågavarande församlingar svenska församlingar, ehuru tvåspråkiga, och de stode under respektive domkapitels lydnad samt åtnjöte icke understöd från annat land. Icke desto mindre kunde den tvångsvisa anslutningen till de nämnda församlingarna, särskilt när det gällde den tredje generationen, betecknas som ett intrång i svenska medborgares frihet, och utskottet funne, att detta förhållande kunde giva anledning till ett nytt övervägande. Kammarkollegiet hade i sitt yttrande anfört, att ett avskaffande av den tvångsvisa anslutningen komme att aktualisera frågan om församlingarnas bestånd över huvud taget, då deras ekonomi icke torde kunna grundas enbart på frivillig anslutning till dem. Då emellertid i vissa avseenden skäl mot fortvaron av nuvarande ordning förelåge, anslöte sig utskottet till den mening, som utvecklats såväl av domkapitlet i Göteborg som av kammarkollegiet, nämligen att en utredning i ämnet måtte komma till stånd, varefter nödiga åtgärder, vartill utredningen kunde ge anledning, finge ankomma på Kungl. Maj:t. Utskottet hemställde därför, att första kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av spørsmålet, huruvida åtgärder borde vidtagas, varigenom den tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg samt församlingar av motsvarande art kunde avskaffas. — Första kammaren beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Sedan frågan hänskjutits till andra kammaren och dennas första tillfälliga utskott (utl. nr 14), anslutit sig till vad första kammarens första tillfälliga utskott anfört, biträdde andra kammaren första kammarens i ärendet fattade beslut.

Riksdagens skrivelse avläts den 29 juni 1945 (nr 470).

Kungl. Maj:t uppdrog åt kammarrådet *Schalling* att verkställa den av riksdagen begärda utredningen, och denne avgav därefter det ovan nämnda betänkandet SOU 1947: 56.

På grundval av den utav *Schalling* verkställda utredningen framlade Kungl. Maj:t vissa förslag i ämnet i *propositionen 205/1953*.

I propositionen föreslogs ändrade bestämmelser om medlemskap av ifrågavarande församlingar, avsedda att träda i tillämpning å dag, som Kungl. Maj:t skulle äga bestämma. De avsedda bestämmelserna gick i första hand ut på att svenska medborgare ej skulle vara skyldiga eller — med visst undantag av övergångskaraktär — äga rätt att tillhöra nationella församlingar. Av närmare angivna skäl ansågs en ovillkorlig anslutning av utländska medborgare till de nationella församlingarna ej heller böra fortsättningsvis ifrågakomma. De föreslagna nya bestämmelserna, som sålunda innebar, att medlemskapet av församlingarna i huvudsak komme att base-

ras på frivillig anslutning av vederbörande utländska medborgare, förut sågs kunna komma att medföra en minskning i församlingarnas skatteunderlag, varför församlingarna icke kunde tänkas i fortsättningen utgöra självständiga enheter i ekonomiskt hänseende utan med stor sannolikhet måste understödjas med skattemedel, uttagna av andra än församlingarnas egna medlemmar. Med hänsyn härtill och då därjämte starka principiella och praktiskt-administrativa skäl syntes kunna åberopas mot de nationella församlingarnas bibehållande såsom speciella församlingar för vissa utländska medborgare, förklarade sig departementschefen böjd att förorda församlingarnas upplösning, även om detta av närmare angivna skäl — nämligen behovet av utredning rörande de med församlingarnas upplösning förknippade organisatoriska och ekonomiska frågorna — icke kunde ske omedelbart. I avvaktan härpå syntes det emellertid angeläget, att gällande anslutningsbestämmelser reviderades, varvid borde tillämpas av departementschefen närmare angivna grunder (prop. s. 34). För de båda nationella Stockholmsförsamlingarna, vilka icke tillhörde huvudstadens kyrkliga samfällighet, kunde en inträdd minskning av skatteunderlagen medföra, att utdebiteringen måste höjas väsentligt över den dåvarande. Under förhandenvarande förutsättningar syntes lämpligast att ekonomiskt stöd, i mån av behov, gäves i form av bidrag till prästlönerna ur kyrkofonden.

Under åberopande av det anförda hemställde departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna de grunder för medlemskap av finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg, som departementschefen i det föregående förordat, samt

att medgiva, att bidrag till avlönande av i finska och tyska församlingarna anställda präster finge utgå ur kyrkofonden enligt grunder, som departementschefen förordat.

I propositionen föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Propositionen jämte i anledning därav väckta motioner behandlades av *första lagutskottet*, som i utlåtande, nr 39, hemställde, att riksdagen icke måtte bifalla de genom propositionen framlagda förslagen. Efter att ha anmärkt bl. a., att det till grund för propositionen liggande av särskild utredningsman framlagda förslag, som varit föremål för remissbehandling, visserligen ginge ut på en revidering av anslutningsbestämmelserna, innebärande bl. a. ett upphävande av tvångsanslutningen för svenska medborgare, men icke syftade till ett upplösande av församlingarna, framhöll utskottet, att varken de berörda församlingarna eller tidigare hörda myndigheter och kommunala organ, såvitt framginge av propositionen, beretts tillfälle att yttra sig över de av departementschefen föreslagna grunderna för ändrade anslutningsregler eller hans uppfattning, att församlingarna framdeles

borde upplösas. Utskottet — som förklarade sig anse, att tvångsanslutningen för svenska medborgare icke längre borde upprätthållas, samt att enbart ett upphävande av sådan tvångsanslutning icke torde, åtminstone för den närmaste tiden, kräva några särskilda åtgärder i ekonomiskt hänseende till tryggande av församlingarnas fortbestånd — uttalade vidare, att utskottet icke funne det vara möjligt att bedöma, huruvida ytterligare ändringar eller jämkningar i anslutningsbestämmelserna borde vidtagas i den riktning departementschefen angivit, utan att samtidigt taga ställning till spörsmålet, huruvida församlingarna skulle bibehållas. Innan frågan om en upplösning av församlingarna aktualiserades borde emellertid de frågor av organisatorisk och ekonomisk art, som kunde vara förknippade med församlingarnas upplösning, klarläggas genom en utredning av det slag departementschefen angivit. Ansågs man att församlingarna även i fortsättningen borde bibehållas, ehuru med reviderade anslutningsbestämmelser, syntes dock, uttalade utskottet slutligen, böra övervägas att ansluta de finska och tyska församlingarna i Stockholm till huvudstadens kyrkliga samfällighet. Skulle en sådan utväg anses böra väljas, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att framlägga förslag till erforderliga lagändringar.

I skrivelse den 27 maj 1953, nr 324, anmälde riksdagen under åberopande av vad utskottet anfört i ovannämnda utlåtande, att riksdagen icke bifallit de genom propositionen framlagda förslagen.

Med anledning av vad vid riksdagen förekommit utfärdade Kungl. Maj:t ovannämnda kungörelse den 30 juni 1953 angående upphävande av skyldigheten för svensk medborgare att tillhöra nationell kyrkoförsamling m. m.

Yttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från tyska församlingen i Stockholm, tyska församlingen i Göteborg, finska församlingen i Stockholm, domkapitlet i Stockholms stift, domkapitlet i Göteborgs stift, kammarkollegiet, uppbördsorganisationskommittén och utredningen rörande Skeppsholms församling m. m. Därjämte har utskottet berett Stockholms stads uppbördsverk tillfälle att yttra sig över motionerna.

Motionsyrkandet avstyrkes av de flesta remissinstanserna. Kammarkollegiet och utredningen om Skeppsholms församling intar likaledes en avböjande ståndpunkt. Tillstyrkande yttranden har avgivits av uppbördsorganisationskommittén, som dock icke uttalar sig om de i motionerna anförda synpunkterna, samt av Stockholms stads uppbördsverk.

I det avstyrkande yttrandet av Stockholms stads uppbördsverk framhålles, att det icke så sällan förekommer, att personer, som enligt gällande bestämmelser skall tillhöra finska eller tyska församlingarna i Stockholm, vid

meddelande härom uttalar sin förvåning och också sin förtrytelse över att icke få tillhöra bostadsförsamlingen. Även uppbördsverket finner de nuvarande reglerna från de enskilda personernas synpunkt otillfredsställande. Dessa kan sålunda medföra, att en person som lång tid på annat håll i landet tillhört vanlig församling inom svenska kyrkan vid flyttning till Stockholm nödgas ingå i nationell församling eller att av äkta makar den ene blir skriven i bostadsförsamling och den andre i nationell församling. Extremt tillspetsad blir denna situation vid inkorporering av landsförsamling eller del av sådan med stad med icke territoriella församlingar. Vid Spångas inkorporering med Stockholm år 1949 måste sålunda ett flertal personer överföras från Spånga församling till finska eller tyska församlingen. Förhandenvaron av de icke-territoriella församlingarna i Stockholm vållar enligt verket merarbete och svårigheter. Vid lämnandet av statistiska uppgifter om befolkningen i Stockholm måste ofta tidsödande och besvärliga »omräkningar» verkställas med hänsyn till de icke-territoriella församlingarna. De differerande uppgifter om antalet personer i en given territoriell församling som stundom kommer till synes beror så gott som alltid på att i det ena fallet angivits i församlingen faktiskt boende personer, i det andra i församlingen kyrkobokförda personer.

I detta sammanhang anför uppbördsverket:

Ur uppbördsverkets synpunkt är förekomsten av de icke territoriella församlingarna främst till olägenhet rent uppbördstekniskt. I taxerings- och debiteringslängderna redovisas personerna i överensstämmelse med mantalsskrivningen (mantalslängden) och inom en territoriell församling är alltså upptagna även personer tillhöriga de icke territoriella församlingarna. De sistnämnda har att erlagga den församlingsavgift som betingas av utdebiteringen i vederbörlig icke territoriell församling. Vid debiteringen av den samlade kommunalskatten måste därför beaktas de olika skattesatser som är att tillämpa inom en och samma församling. Genom att skatteuttaget också påverkas av utträde ur svenska kyrkan måste man vid debiteringen laborera med icke mindre än tio olika möjligheter med avseende å kommunalskatten inom varje församling. Vid övergång till automatisk databehandling inom uppbördsarbetet sker visserligen själva skatteuträkningen maskinellt men den måste styras genom en manuell åsatt kod rörande tillämplig skattesats och ett kodsysteem om tio alternativ måste alltså finnas.

Uppbördstekniskt skulle betydande fördelar inträda om församlingsavgiften allenast avsåge de territoriella församlingarna. Debiteringsmässigt hade man då att inom varje församling räkna med två alternativ i stället för tio. Uppbördsverket kan i detta sammanhang icke underlåta att påpeka önskvärdheten av en över hela staden enhetlig kyrkokommunal utdebitering genom anordnande av sådan församlingssamfällighet som i Göteborg eller på annat liknande sätt. Därmed skulle för hela staden endast två kommunala skattesatser komma ifråga, en för dem som tillhör svenska kyrkan och en för dem som utträtt ur densamma, i stället för nu (teoretiskt) 260 stycken.

Såsom av det anförda framgår skulle både folkbokförings- och uppbörds-

arbetet i Stockholm avsevärt förenklas om de icke territoriella församlingarna upphörde såsom kommunala enheter. För en omprövning av de nationella församlingarnas bestånd i nuvarande form talar sålunda icke blott skäl av den art som motionärerna anför utan även folkbokförings- och uppborrdstekniska argument. Uppbördsverket tillstyrker därför livligt att en utredning rörande här ifrågavarande förhållanden kommer till stånd. Den bör i så fall icke begränsas till enbart de nationella församlingarna utan avse samtliga icke territoriella församlingar.

Kammarkollegiet förklarar, att det angelägnaste reformkravet på förevarande område uppfyllts genom avskaffandet av tvångsanslutningen av svenska medborgare. I fråga om utvecklingen efter 1953 uppger kollegiet:

Redan då frågan om medlemskapet av de nationella församlingarna behandlades vid 1953 års riksdag uttrycktes den förmodan, att enbart ett upphävande av tvångsanslutning av svenska medborgare icke torde, åtminstone för den närmaste tiden kräva några särskilda åtgärder i ekonomiskt hänseende till tryggnad av församlingarnas fortbestånd. Utvecklingen av de nationella församlingarna, efter det tvångsanslutningen av svenska medborgare upphört, har icke jävat riktigheten av denna förmodan. Den uppåtgående tendens beträffande församlingarnas medlemsantal och ekonomiska bärkraft, som kan utläsas ur de i propositionen därom lämnade uppgifterna, har sålunda under de senaste åren ytterligare accentuerats. Medlemsantalet i finska församlingen i Stockholm, som den 31 december 1952 utgjorde 8 397, uppgick sålunda den 31 december 1960 till 13 281. Motsvarande siffror för medlemsantalet i de tyska församlingarna i Stockholm resp. Göteborg är 5 411 och 5 538 resp. 1 025 och 1 812. Antalet skattekronor i finska resp. tyska församlingen i Stockholm, som enligt 1945 års taxering utgjorde 42 834 resp. 100 342, har enligt 1960 års taxering stigit till — inklusive av staten tillskjutet skattekrontal — 638 226 resp. 351 499. Tyska församlingen i Göteborg redovisar mellan sagda taxeringar en uppgång av antalet skattekronor från 17 865 till 79 666 (exklusive av staten tillskjutet skattekrontal). Senast fastställda utdebitering för kyrkliga ändamål utgör inom finska och tyska församlingarna i Stockholm resp. 57 öre och 60 öre för skattekrona, alltså obetydligt överstigande medeltalet av motsvarande utdebitering för huvudstadens samtliga församlingar 54 öre för skattekrona.

Beträffande anslutningstvånget för utländska medborgare erinrar kollegiet, att det i utlåtande över Schallings förslag förklarat sig icke ha något att erinra mot bibehållandet av tvångsanslutningen för icke svenska medborgare. Viss jämkning av de föreslagna bestämmelserna härutinnan ansåg dock kollegiet behövligen och framlade förslag härtill. Kollegiet ifrågasätter, huruvida behov föreligger av ett generellt avskaffande av tvångsanslutningen av icke svenska medborgare. I sådana fall, där starka skäl kan anföras för befrielse från anslutningstvånget, torde nämligen dispens kunna beviljas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning. Kollegiet hänvisar till ett fall, då dylik dispens meddelats. Den 22 februari 1952 förordnade sålunda Kungl. Maj:t på därom gjorda ansökningar att — utan

hinder av vad i nådiga brevet den 1 mars 1841 angående gränsreglering mellan de territoriella och icke-territoriella församlingarna i huvudstaden vore stadgat, som kunde vara däremot stridande — sökandena jämte deras familjer icke skulle tillhöra tyska församlingen i Stockholm, därest de det icke åstundade, samt att de till följd härav skulle efter hos mantalsverket i staden vederbörligen gjord anmälan kyrkobokföras i den territoriella församling i staden, där de vore bosatta. Det gällde här personer, vilka varit kyrkoskrivna inom Spånga församling och vilka enligt då gällande anslutningsregler efter församlingens inkorporering med Stockholm blivit skyldiga att tillhöra tyska församlingen därstädes. — Det synes kollegiet som om syftet med föreliggande motioner i det väsentliga skulle kunna vinnas genom att dispens från de allmänna anslutningsreglerna beviljas i ömmande fall. Om i anledning av motionerna en utredning anses böra komma till stånd, anser kollegiet den böra begränsas till att avse frågan om förutsättningar och ordning för ett dispensförfarande i en eller annan form. De vunna erfarenheterna av upphävandet av anslutningstvånget för svenska medborgare torde göra sannolikt, att ett lossande på ovan föreslaget sätt av anslutningstvånget för icke svenska medborgare knappast komme att få någon mera avsevärd inverkan på församlingarnas ekonomi.

Utredningen rörande Skeppsholms församling hänvisar till i propositionen 205/1953 anförda motiv för upphävande av den ovillkorliga anslutningen av utländska medborgare till församlingarna.

Med utgångspunkt i huvudregeln, att i Sverige bosatta utländska medborgare skall tillhöra de territoriella församlingarna, måste det te sig mindre tillfredsställande att upprätthålla en undantagsregel, som har avseende å endast några få (uppskattningsvis 2 å 3) procent av de finska och tyska medborgare som vistas i riket, utan att vare sig särskilt starka eller ens entydigt fördelaktiga skäl kan åberopas. Härtill kommer att de ålderdomliga och oenhetliga reglerna om anslutning till de nationella församlingarna synes svårtolkade. I ett aktuellt rättsfall har sålunda olika tolkningar gjorts gällande av begreppet »finsk börd». Utan tvekan synes till följd av bl. a. det nu anförda föreliggiga skäl att underkasta anslutningsreglerna en översyn.

En sådan översyn torde emellertid inte kunna ske utan att samtidigt undersöks bl. a. de ekonomiska betingelserna för församlingarnas fortsatta bestånd, därest tvångsanslutningen blev upphävd. Skulle en sådan utredning ge vid handen, att församlingarna bör upphöra som självständiga kyrkokommunala enheter inom svenska kyrkan, torde vidare böra undersökas behovet av och förutsättningarna för kyrklig förkunnelse och annan religiös verksamhet, som har avseende å tyska och finska medborgare, vilka inte förstår svenska språket. Av det nu anförda framgår att en utredning av det begränsade innehåll motionärerna föreslår knappast bör komma till stånd. Den synes i stället böra ingå som ett led i en utredning om församlingarnas framtida ställning och fortbestånd.

I de avstyrkande yttrandena har bland annat diskuterats motionärernas

uppfattning, att tillhörigheten till de nationella församlingarna bryter mot religionsfrihetens principer. Rörande detta spörsmål anför *Stockholms domkapitel*:

Motionärerna ha tydligen icke varit medvetna om den dubbeltydighet, som ligger i ordet *tillhörighet*. Tillhörigheten till en svensk församling är av två slag, dels den tekniska-kommunala tillhörigheten, som innebär att varje inom riket boende person skall kyrkoskrivas inom en svensk kyrkoförsamling, dels tillhörighet i religiös mening. I de territoriella församlingarna bestämma bostadsort och församlingsgränser tillhörigheten, i de icke-territoriella församlingarna gälla andra förhållanden. I båda fallen gäller dock vad motionärerna med en emotionellt färgad term kallar *tvångsanslutning*. Någon form för dispens finnes icke. Följande exempel kunna andragas. En i Stockholm boende person med adress Skeppargatan 22 flyttar till Skeppargatan 23. Härvid måste han »tvångsanslutas» till den nya församlingen, i föreliggande fall flytta från Oscars församling till Hedvig Eleonora församling. En konfessionslös utländsk medborgare eller en muhammedan från Asien, som inflyttar till Stockholm, äger inte rätt att välja församling utan »tillhör» den svenska kyrkoförsamling, i vilken han är bosatt. Med andra ord: tillhörigheten till en svensk kyrkoförsamling i ovan angivna mening innebär utan undantag en »tvångsanslutning».

Tillhörigheten i religiös mening regleras i Sverige av religionsfrihetslagen av år 1951 och innebär i princip stadfästande av den fria utträdesrätten ur den svenska kyrkan. Utträdet innebär alltså ett utträde ur »trosamfundet» svenska kyrkan, icke ett utträde ur den kyrkokommunala enhet, som församlingen utgör.

Tillhörigheten i här angiven religiös mening innebär beträffande de tyska och finska församlingarna — till skillnad från vad som gäller för svenska medborgare tillhörande territoriella församlingar — att samtliga till församlingarna nyinflyttade *måste ansöka om inträde i svenska kyrkan* för att i religiös mening anses tillhöra de angivna nationella församlingarna och därmed betala full kyrkoskatt. »Tvånget» är med andra ord mindre i de s. k. nationella församlingarna än i de territoriella församlingarna.

Sedan år 1953 äga svenska medborgare i de tyska och finska församlingarna rätt att, efter ansökan, lämna tillhörigheten till de nationella församlingarna och kyrkobokföras i den territoriella församling, i vilken de bo. Endast ett mindre antal har begagnat denna rätt, vilket visar att tillhörigheten till de nationella församlingarna i regel icke uppfattas som tvång.

Jämväl *domkapitlet i Göteborg* framhåller, att någon anledning att i detta sammanhang tala om avvikelse från religionsfrihetens princip ej föreligger. Denna uppfattning kommer också till uttryck i yttrandet från *den finska församlingen i Stockholm*.

Även *kammarkollegiet* framhåller, att kravet på ett upphävande av tvångsanslutningen till de nationella församlingarna icke kan motiveras av hänsyn till religionsfriheten, ty medlemmar av de nationella församlingarna har samma rätt som medlemmar av territoriella församlingar att utträda

ur svenska kyrkan och kommer därvid i åtnjutande av den för sådant fall stadgade skattelindringen.

Angående motionärernas uppgift, att nuvarande ordning skulle medföra praktiska olägenheter, anför *Stockholms domkapitel*:

Motionärerna anföra även en praktisk motivering för sitt förslag, nämligen att det skulle medföra olägenheter för de tyska och finska församlingarnas medlemmar att varhelst de än är boende inom Stockholms stad nödgas anlita en enda pastorexpedition. Då emellertid dessa expeditioner äro centralt belägna, synes i de flesta fall ett besök på pastorexpeditionen för de i ytterområdena boende kunna förenas med ärenden av andra slag. Dessutom kan påpekas, att åldersbetyg och andra intyg av enklare slag med fördel beställas per telefon eller post.

Det synes i stället vara så att det för de utländska tyska och finska medborgarna är förenat med stora fördelar att inom Stockholm ha tillgång till en pastorexpedition, som genom sina förbindelser med Tyskland resp. Finland förmedlar behövliga intyg för dessa utländska medborgare i Stockholm.

Domkapitlet i Göteborg anför, att nuvarande ordning synes fungera väl, och någon olägenhet av densamma har icke kommit till domkapitlets kännedom.

Kammarkollegiet finner, att de praktiska olägenheter av personlig eller administrativ art, som må vara förknippade med tvångsanslutningen, icke bör överskattas. Medlemmarna av ifrågavarande församlingar torde beträffande exempelvis avstånd och kommunikationsmöjligheter till pastorexpeditionerna vara gynnsammare ställda än församlingsmedlemmarna i de flesta landsbygdspastoraten.

Om församlingarnas verksamhet och ekonomi uppges *Stockholms domkapitel* i sitt yttrande, att de tyska och finska församlingarna i Stockholm på ett synnerligen förtjänstfullt sätt fullgör sin uppgift att vara samlande organ i religiöst, socialt och nationellt avseende. Domkapitlet anser förekomsten av de tyska och finska församlingarna inom svenska kyrkan vara en tillgång, som berikar huvudstadens kyrkoliv. Då dessa församlingar tillika är ekonomiskt självförsörjande och alltså icke i någon form erhåller svenskt understöd utan tvärtom med sina kollekter och insamlingar årligen bidrar till svenska kyrkans olika verksamhetsformer, synes det icke vara motiverat med åtgärder, som skulle medföra risk att dessa församlingars ekonomiska självständighet äventyrades. En följd härav bleve med all sannolikhet, att svenskt understöd då måste utgå.

I de yttranden, som inkommit från de av motionärerna berörda *nationella församlingarna*, framhålles bland annat, att ett slopande av nuvarande kyrkobokföringsregler skulle innebära ett allvarligt slag mot församlingarnas fortbestånd. De kontaktmöjligheter, som kyrkobokföringen innebär, skulle gå förlorade. Vederbörande församling skulle ej kunna fylla sina

uppgifter mot de inflyttande, och dessa skulle frånryckas ett stöd, som är värdefullt särskilt för dem, som har svårigheter med språket. Dessa uppgifter är inte av enbart religiös karaktär utan omfattar även hjälp i rent sociala och praktiska frågor. I yttrandena framhålles vidare, att en tillbakagång i medlemsantalet och därmed sjunkande skatteunderlag skulle medföra svåra följder för församlingarnas ekonomi och därmed deras existens.

Tyska församlingen i Stockholm lämnar följande uppgifter:

Tyska S:ta Gertruds församling i Stockholm har under sin 400-åriga tillvaro haft som sin huvudsakliga uppgift att bereda här bosatt samt invandrande tysktalande befolkning av evangelisk bekännelse möjlighet till gudstjänst och sjalavård på dess modersmål. För dem som har för avsikt att stadigvarande bosätta sig i Sverige utgör församlingen en förmedlingslänk till svenska kyrkliga förhållanden samt till svenskt kultur- och samhällsliv. För dem som endast ämnar stanna för en tid i Sverige är församlingen ett andligt hemvist och ger dem en kyrklig gemenskap. Denna sistnämnda grupp, omfattande särskilt ungdomar, har efter kriget varit betydande. Deras vistelse i Sverige är vanligtvis så kort, att de inte kan hinna bli hemmastadda inom en för dem med hänsyn till språk och sedvänjor främmande församling. Trots de stora avstånden till församlingens kyrka och andra lokaler har de med tacksamhet och glädje begagnat sig av den möjlighet till deltagande i ett gudstjänst- och församlingsliv, som svenska kyrkan erbjuder dem på deras eget modersmål. I församlings- och gudstjänstlivet deltar icke blott de som är kyrkobokförda i Tyska församlingen utan även ett mycket stort antal tysktalande av evangelisk bekännelse, vilka är bosatta utanför huvudstaden (Lidingö, Solna, Djursholm, Nacka, Saltsjöbaden etc.) men såsom kyrkobokförda utanför Stockholm ej erlägger kyrkoskatt till församlingen. Vi vågar säga, att verksamheten inom församlingen och då särskilt bland ungdomen är osedvanligt livlig.

Som bekant har Tyska församlingen en av Stockholms äldsta och vackraste kyrkor, vars underhåll alltid fordrat stora ekonomiska insatser. Församlingen har hittills alltid utan hjälp från vare sig statligt eller kommunalt håll kunnat uppbringa medel till den stora kyrkans underhåll och till de regelbundet återkommande stora renoveringsarbetena. De senaste tio åren har exempelvis krävt en insats av omkring etthundrafemtio tusen kronor. En genomgripande renovering av kyrkan är förestående. Skulle skatteunderlaget på grund av åtgärder från statsmyndigheternas sida minskas, vilket onekligen blir en följd om motionens syfte förverkligas, ser församlingen ingen möjlighet att i framtiden bekosta underhållet av den värdefulla helgedom, som den fått i arv. Kyrkoskatten kan rimligtvis icke höjas, utan bör läggas ungefär i paritet med kyrkoskatten i övriga stockholmsförsamlingar. Kyrkan är församlingens egendom och kan på grund av sitt läge i staden inom broarna endast tjäna som gudstjänstlokal åt Tyska församlingen. Det kan väl icke vara meningen och icke heller ligga i svenskt intresse att en levande församlingskyrka förvandlas till ett museum, som måhända måste underhållas med statsmedel.

I yttrandena har också anförts, att yrkandet i motionerna verkar i mot-

satt riktning mot nutida strävanden att slå bryggor mellan olika nationer och folkgrupper. *Kyrkoherden i finska församlingen i Stockholm* yttrar i detta sammanhang.

Motionärernas aktion står icke i samklang med nutida kyrkliga och nationella samförståndssträvanden som tagit sig så vackra uttryck bl. a. i den nordiska gemenskapen. I stället för att befästa denna gemenskap tar man initiativ, som skapar irritation i relationerna, vilket bekräftas av den förstämning och förvåning, som denna aktion väckt. Man frågar sig: Är syftet med aktionen att försätta de s. k. nationella församlingarna i en sämre situation än övriga svenska församlingar? Skulle detta vara avsikten, så kan ju åtgärden betecknas som en diskriminering av de berörda församlingarna. Vi ville helst icke tro detta. I varje fall vägrar vi att tro, att Sveriges riksdag skulle medverka till en sådan åtgärd.

Utskottet

Reglerna för tillhörighet till de nationella kyrkoförsamlingarna har, såsom framgår av den förestående redogörelsen, varit föremål för riksdagens behandling år 1953. Utskottet yttrade därvid i sitt av riksdagen godkända utlåtande bland annat, att då rådande tvångsanslutning för svenska medborgare icke längre borde upprätthållas samt att enbart ett upphävande av sådan tvångsanslutning icke torde kräva några särskilda åtgärder i ekonomiskt hänseende till tryggande av församlingarnas fortbestånd. Frågan, huruvida ytterligare ändringar eller jämkningar i anslutningsbestämmelserna — syftande till att medlemskapet av församlingarna i huvudsak skulle baseras på frivillig anslutning av utländska medborgare — borde vidtagas eller ej, fann sig utskottet ej kunna bedöma, såvida ej spörsmålet om församlingarnas bibehållande även toges upp till prövning. Innan frågan om en upplösning av församlingarna aktualiserades, borde emellertid genom en utredning klarläggas de frågor av organisatorisk och ekonomisk art, som kunde vara förknippade med en sådan åtgärd.

I överensstämmelse med nämnda yttrande har i kungörelse den 30 juni 1953 bestämmelser meddelats om upphävande av skyldigheten för svensk medborgare att tillhöra nationell kyrkoförsamling. — Någon utredning av det slag, som angivits i 1953 års utlåtande, har icke utförts.

Vid remissbehandlingen av nu förevarande motioner har de av motionärerna till stöd för deras yrkande åberopade motiven bekräftats så till vida, att fall kan förekomma, då skäl föreligger för befrielse från nuvarande regler angående utländska medborgares kyrkobokföring i nationell församling. Kammarkollegiet har emellertid framhållit, att Kungl. Maj:t torde kunna bevilja dispens i sådana fall.

Utskottet har vid behandlingen av motionerna icke funnit skäl frångå sin redan 1953 hävdade uppfattning, att de frågor av organisatorisk och

ekonomisk art, som kan vara förknippade med församlingarnas upplösning, måste utredas, innan det blir möjligt att bedöma, huruvida gällande bestämmelser rörande utländska medborgares anslutning till de nationella församlingarna bör ändras. Härtill kommer, att församlingarna med sin nuvarande uppbyggnad synes förtjänstfullt fullgöra sina uppgifter i religiöst, socialt och nationellt avseende. Vid nu angivna förhållanden finner utskottet skäl icke föreligga att biträda motionärernas yrkande.

Med åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att förevarande motioner, I:159 och II:192, icke måtte
föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 4 maj 1961

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Per Olofsson, Nyström, Gezelius, Erik Svedberg, Fagerström*, Hilding och Anton Larsson*;

från a n d r a kammaren: fru Gärde Widemar, fru Löfqvist, herr Keijer, fröken Bergegren, herrar Johansson i Dockered*, Zetterberg*, Martinsson*, och fru Lidman-Frostenson.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.